

Dilek ÜNLÜ

Erciyes Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Doktora Öğrencisi
Kayseri/TÜRKİYE
dilekunlu66@gmail.com

18. YÜZYILA ÂİT BİR MÜNŞE'ÂT MECMÛ'ASI'NDAN HAREKETLE BALKAN KÖYLERİNDE SOSYAL HAYAT*

SOCIAL LIFE IN BALKAN VILLAGES
BASED ON A MÜNŞE'AT MECMÛA TO
THE 18TH CENTURY

ÖZ

Eski Türk Edebiyatı kaynaklarından olan yazma eserlerle ilgili çalışmalar, ilk aşamada metin neşri şeklindedir. Çeviriyazı/transkripsiyon uygulanarak yapılan bu neşirlerin gâyesi, genellikle edebiyat târihimiz ile ilgili bilgilerin gün yüzüne çıkarılması ve değerlendirilmesi şeklinde olmuştur. Edebiyat alanında yapılan tetkik ve değerlendirmeler neticesinde; edebî eserlerin, edebiyat bilimi ile sınırlandırılmayıp târih, sosyoloji, ekonomi, siyâset, iletişim, fen bilimleri gibi diğer bilim dalları için de önemli bilgiler ihtivâ ettiği görülmektedir. Bu kaynak niteliğindeki edebî eserler içinde mecmû'alar da yer almaktadır.

Mecmû'alar, kaleme alındığı dönem ve daha önceki dönemler hakkında az ya da çok, fakat önemli bilgileri günümüze aktarmaktadır. Mecmû'alarda toplumların kültürel, siyâsal, sosyal, ekonomik hayatları ile ilgili bilgilere ulaşmak mümkündür. Böylece toplumların; ne yönde nasıl geliştiği, hangi aşamalardan ve süreçlerden bugünlere geldiği, dönem içinde gelişen durumlara nasıl bir yaklaşım içinde bulunduğu gibi soruların cevaplarına ulaşmak mümkün olabilmektedir.

Bu çalışmada, 18. yüzyıla âit, İBB Atatürk Kitaplığı'nda T 816 T 816 I (Yeni tasnife: T 816 k.1/1)'de Münşe'ât Mecmû'ası ismiyle kayıtlı bir yazma eserin ihtivâ ettiği resmî mektuplardan hareketle, Balkan köylerinde geçen olay ve olgular incelenip dönemin sosyal hayatıyla ilgili bir değerlendirme yapılacaktır. Neticede hem edebiyatımızla ilgili hem de diğer bilim alanları ile ilgili çalışmalara fikir olabilecek ipucu mâhiyetindeki bilgilerin ortaya çıkacağını düşünüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Mecmû'a, Balkanlar, sosyal hayat.

ABSTRACT

Studies on the works of writing, which are from the sources of the Old Turkish Literature, are in the form of text. The theme of these works, which were carried out by translating / transcribing, was generally to reveal and evaluate the information about our literature. As a result of examinations and evaluations in the field of literature; it is seen that the literary works are not limited to the science of literature, but they also contain important information for other disciplines such as history, sociology, economics, politics, communication and science. This source of literary works is also included in the Mecmû'a.

Mecmû'alar, the period of writing and earlier periods, more or less, but important information is transferred to the present day. It is possible to reach information about the cultural, political, social and economic lives of societies. Thus, societies; the way in which it develops, from which stages and processes to the present, and how it approaches the situations that developed in the period can be reached.

In this study, in the 18th century, in the İBB Atatürk Library T 816 T 816 I (New classification: T 816 k.1 / 1), the official letters contained in the manuscripts written under the name of "Münşe'ât Mecmû'ası". The events and facts in Balkan villages will be examined and an evaluation will be made about the social life of the period. As a result, we think that the information about our literature and other fields of science, which may be an idea of studies, will emerge.

Keywords: Mecmû'a, Balkans, social life.

Atıf@

Ünlü, Dilek. "18. Yüzyıla Âit Bir Münşe'ât Mecmû'ası'ndan Hareketle Balkan Köylerinde Sosyal HAYAT", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, Yıl 5, Sayı 10, Bahar 2019, s. 211-235.

* Bu makale, 6-8 Nisan 2018 târihleri arasında Gaziantep'te düzenlenen "Al-Farabi II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi"nde sunulan tebliğin genişletilmiş hâlidir.

Giriş

İnsanoğlunun geçmişine olan merâkı, yaratılışından bu yana devam etmiş olup bu merâk ve ilgi birçok araştırma sahasının oluşmasına da öncülük etmiştir. Cumhûriyet'in îlânından sonra yapılan harf inkılâbı ile birlikte, geçmiş dönem eserlerini okuyup anlamak ve üzerinde çalışma yapmak ancak belli bir eğitim ve öğretimden geçmekle mümkün olmaktadır. Bu eğitim ve öğretimle yetişen bilim insanları geçmişimizi aydınlatmak ve günümüze çeşitli bilgileri aktarmak adına çalışmalarını gün geçtikçe artırarak devam ettirmektedirler.

Târihimizin her yönüyle aydınlatılmasının, geleceğe yön verme açısından ne denli önemli olduğu âşikârdır. Toplumlar geçmişte, yazının îcâdı ile -sözlü edebiyatın yanında- kendilerini ifâde edebilmek, gelecek nesillere bilgi aktarımı yapabilmek için yazılı edebiyat ürünlerini vücûda getirmiştir. Bunların büyük bir kısmı günümüze kadar korunarak gelebilmiştir.

Altı asır boyunca hüküm süren Osmanlı Devleti, bünyesinde her kıtadan farklı toplumlara, farklı inanışlara, farklı kültürlere yer vermiştir. Bugün bu toplumların kültür varlığının bir nişânesi sayılabilecek yazılı eserler, geçmişin ortaya çıkması, toplumların kültürel varlığını sürdürüebilmeleri ve koruyabilmeleri bakımından önem arz etmektedir.

Toplumların geçmişten bugüne nasıl bir süreçle geldiği, hangi kültürel değişimler yaşadığı gibi konuların gün yüzüne çıkarılabilmesi için eski dönem eserlerinin günümüze/bugüne aktarılması gerekmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmalar gün geçtikçe sayıca artmakla birlikte kıymeti de artmaktadır.

Eski Türk Edebiyatı çalışmalarının temel kaynaklarından olan mecmû'alar, ihtivâ ettiği bilgi çeşitliliğiyle ve yukarıda bahsi geçen konuları muhtevâsında barındırabilecek konumda olması sebebiyle yapılan birçok inceleme ve değerlendirmelere fikir verebilecek mâhiyettir.

Osmanlı Devleti, 14. ve 15. yüzyıllar içinde Balkanlarda hâkimiyetini kurmaya başlamış ve bu bölgede ilerlemeler göstermiştir. Yaklaşık beş yüzyıl boyunca burada hâkimiyet kuran Osmanlı Devleti, kültürel, siyâsal, iktisâdî, demografik olarak bugüne bir mîras bırakmıştır. Burada yaşayan Müslüman ve gayrimüslimler ise ortak bir kültürel mîrâsa sâhiptir. Bugün bu mîras ile ilgili birçok çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmaların kaynaklarından biri de edebiyatımızın kırkambarı olarak adlandırılan mecmû'alardır.

Çalışmamızın asıl amacı söz konusu eserleri tanıtmak ya da anlatmak olmadığı için burada mecmû'a ve onun bir türü olan münşe'ât mecmû'asının kısa ve öz bir tanımına yer verdik¹:

“Mecmûalar, genelde bir veya daha fazla yazar, yahut şâire ait çeşitli şekil ve hacimlerdeki dinî, din dışı nesir ya da şiirlerden oluşan derleme kitaplardır:

Mecmûatü'l-ehâdîs, mecmûa-i fetâvâ, mecmûa-i ed'îye, mecmûatü'r-resâil, mecmûa-i eş'ar, mecmûa-i tevârih, mecmûa-i fevâid gibi.” (Uzun, 2003: 265)

“İnşâ metinlerinin bir araya getirilmesiyle münşeât mecmûaları ortaya çıkmıştır.” (Şahin, 2005: 20)

Bu çalışmada, 18. yüzyıla âit, İBB Atatürk Kitaplığı'nda T 816 T 816 1 (Yeni tasnifte: T 816 1 k.1/1)'de *Münşe'ât Mecmû'ası* ismiyle kayıtlı bir yazma eserin ihtivâ ettiği resmî mektuplardan hareketle, Balkan köylerinde toplum içindeki olay ve olgular incelenip, dönemin sosyal hayatıyla ilgili bir değerlendirme yapılacaktır. Çalışmamızın temel kaynağını oluşturan bu mecmû'anın genel özellikleri hakkında bilgiler verildikten sonra yine bu mecmû'adan hareketle dönemin sosyal hayatını ilgilendiren konulara yer verilecektir. Yaptığımız değerlendirme ve ulaştığımız sonuçların verilmesiyle çalışmamız tamamlanmış olacaktır.²

¹Mecmû'alarla ilgili bkz.: KUT, Günay. (1986), “Mecmualar”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yayınları., C. VI. s. 170, İstanbul; Levend, Âgâh Sırrı. (1998), *Türk Edebiyatı Târîhi*, TTK Yayınları, Ankara; HAKSEVER, Halil İbrahim. (2000). “Münşeât Mecmuaları ve Edebiyat Tarihimiz İçin Önemi”, *İlmi Araştırmalar*, S. 10, s. 65-76, İstanbul; UZUN, Mustafa. (2003), “Mecmûa”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (TDVİA)*, C. 28, s. 265-268; DAŞ, Abdurrahman. (2004), “Türkiye Selçukluları ve Osmanlı Dönemi Hakkında Tarihî Kaynak Olarak Münşeât Mecmualarının Değerlendirilmesi”, *AÜİFD XLV*, S. 2, s. 205-218; HAKSEVER, Halil İbrahim. (2009), “Münşeâtlarda Yer Alan Tarihi Bilgiler”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2/, s. 24-31; KILIÇ, Atabey. (2012), “Mecmûa Tasnifine Dâir”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları, VII: Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, (Hazırlayan Hatice Aynur ve vd.): Turkuaz Yayınları, s. 75-96, İstanbul; KILIÇ, Atabey. (2012), “Nâbi'nin Münşe'âtı Üzerine”, *Şâir Nâbi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, s. 175-200, Ankara; KILIÇ, Atabey. (2018), “Mecmû'a Tasnifine Katkı: Şehir Mecmû'aları veya Tezkire Benzeri Mecmû'alar ve Bu Kalemden Olmak Üzere Kayserili Başkâtib-Zâde Râgıb Güven Bey Mecmû'aları”, *Klâsik Türk Edebiyatı Yazıları*, İKSAD Yayınevi, Ankara, s. 5-41.

² Bu çalışmadaki bilgiler için faydalanılan temel kaynak: Ünlü, Dilek. (2017), *Münşe'ât Mecmû'ası (İBB Atatürk Kitaplığı-T 816 T 816 1) (İnceleme-Metin-Sözlük Tıpkıbasım)*,

Çalışmamızın kaynağı olan *Münşe'ât Mecmû'ası* adlı yazma eser; İBB Atatürk Kitaplığı'nda T 816 T 816 1 (Yeni tasnifte: T 816 k.1/1)'de kayıtlıdır. Mıklepsiz koyu kahverengi sâde bir meşin cildi olan mecmû'a dış etkilere mâruz kalmasından dolayı yıpranmış vaziyettedir. Mecmû'ada cetvelsiz âbâdî kâğıt kullanılmıştır. Varak sayısı 55 olup, satır sayıları 15-25 aralığında değişiklik göstermektedir. Ta'lik kırması hatlı olan mecmû'ada [6b] ile [35b] aralığında mektup başlıkları surh ile yazılmıştır. Zahriye kısımları tamâmen doldurulmuş vaziyette olup varakların yıpranmış olması sebebiyle de yazılar okunaklı değildir. İki yüz otuz altı mektup bulunan mecmû'ada, mektupların -ön zahriye kısmı hâriç- ilk yüz elli altısını içeren bir fihrist yer almaktadır. Mecmû'aya 6. varaktan itibaren 2 (٢) rakamı ile başlanarak varak numaraları verilmiştir. Kütüphâne kayıtlarına göre mecmû'anın H.1100 (M.1688/9) târihlerinde kaleme alındığı söylenirse de mektuplarda geçen H.1183 (M.1769/1770) târihine bakılırsa 18. yüzyıl sonları olduğu söylenilebilir. Mecmû'a Vidin vilâyetinde olan resmî yazışmaları ihtivâ eder. Mecmû'a'nın kim tarafından tertiplendiği veya cem' edildiği hakkında elimizde bilgi mevcut değildir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla mecmû'anın bilinen tek nüshası budur.

Münşe'ât Mecmû'ası'nda bulunan mektuplar, sûret niteliğinde olup çeşitli türlerde kaleme alınmış resmî yazışmalardan oluşmaktadır. Bu mektupların sıralanması karışıktır. İ'lâm türündeki mektuplar genellikle ilk otuz varakta; hüccet, arz, mürâsele, tezkire mektupları ise daha çok son varaklarda yer almaktadır.³

Mecmû'anın muhtevâsını inceleyerek sosyal hayata dâir edindiğimiz bilgiler aşağıda üç başlık altında değerlendirilmiştir.

1. Toplumsal Sorunlar

Mecmû'ada yer alan mektupların geneline bakıldığında toplum içindeki sorunların kaynağı eşkiyâlar olarak görülmektedir. Bu sorunlar eşkiyâların halkın canına, ırzına, malına, huzûruna vs. zarar vermesi şeklinde tezâhür etmektedir. Eşkiyâlar dışında bâzı yabancı tâifelerin de toplum içinde bir sorun oluşturduğunu yine mektuplardan öğreniyoruz. Özellikle eşkiyâlar tarafından toplumun çok sık rahatsız edildiği mektupların içeriğinden anlaşılmaktadır. Bununla ilgili olarak halk gerekli merciye

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, (Dan: Prof. Dr. Atabey Kılıç), Kayseri.

³Daha geniş bilgi için bkz.: Ünlü, Dilek. (2018), "18. Yüzyılda Osmanlı Balkan Şehirlerindeki Resmî Yazışmaları İhtivâ Eden Bir Münşe'ât Mecmû'ası Üzerine Notlar", *USBİK, Bildiriler Kitabı*, s. 279-298, Kayseri.

şikâyetlerde bulunmuştur. Bu şikâyetlerin içeriğinden hareketle eşkıyâlar hakkında genel bir bilgi ediniyoruz.

Eşkıyâlar; haydut, haram-zâde, başıboş ve kapusuz levendât tâifesi, şakî, şekâvet-pîşe, kutta'-ı tarîk (yol kesiciler), erâzil, esâfil, reâyâ gibi çeşitli isimlerle ifâde edilmiştir. Mektuplardan anlaşıldığı üzere eşkıyâların genellikle bahar mevsimi ile ortaya çıktıkları görülmektedir.

7b'de yer alan bir i'lâm mektubundaki şu ifâdeler konuya örnek olarak gösterilebilir:

Eşkıyâ be-Emr-i 'Âlî Teftîş Olundıkda İ'lâmdur

*Der-i devlet-mekîne 'arz-ı dâ'î-yi kemîne budur ki
hâlâ mevsim-i bahâr hulûl itmek hasebiyle tağlarda
haydûd ve sâ'ir harâm-zâdeleriñ işâl-i şerr ü
mazarratlarından taraf-ı mesâlikiñ te'mîn ve bilâd-ı
'ibâdîñ tahtîr olunması bâbında... (Ünlü, 2017: 61)*

Bir başka örnek ise 8a'da yer almaktadır:

Diğer İ'lâmdur

*Der-i devlet-mekîne 'arz-ı dâ'î-yi kemîne budur ki
işbu sâl-i meymenet-iştîmâlde mevsim-i bahâr
hulûl eylemek hasebiyle ağaçlar yapraklanup
zümre-yi eşkıyâ tağlarda yaşdanup kuştâ'-ı tarîk ve
haydûd eşkıyâsı ve sâ'ir harâm-zâdeler küşe-yi
hafâdan zuhûr ve câbecâ işâl-i mazarrat ile ahâlî ve
ebnâ-yı sebîlî bî-ñuzûr idicek zamânlar olmağıla...
(Ünlü, 2017: 62)*

Devlet tarafından, ahâliyi huzûrsuz eden bu tâife sürekli olarak teftîş ettirilmiştir. Eşkıyâ teftîşiyle pandor, mübâşir, mütesellim, zâbit gibi köylere tâyin edilen görevlilerin yâhut idârecilerin ilgilendiği, mektuplardan öğrendiğimiz bilgiler arasındadır.

6a'da yer alan bir i'lâm mektubundaki şu ifâdeler konuya örnek olarak gösterilebilir:

Haydûd Teftîşiçün İ'lâmdur

*Ma'rûz-ı 'abd-i dâ'î-yi devletleridür ki ahâlî-yi
re'âyâ ve ebnâ-yı sebîlîñ âsâyiş ü istirâhatları
ehemm-i umûr-ı mehâmdan olup kendü hâlînde
olmayan erâzil ü esâfilden ve haydûd eşkıyâsı ile*

*kuṭṭā'-ı tarīḳ yaramazları tefṭiṣ ü tafahḥuṣ bābında
şeref-rī[z]-i şudūr iden buyurıldı... Muḥammed
Ağa ḳulları ma'rifetiyle naşb olunan pandorları...⁴
(Ünlü, 2017: 56)*

Mektuplarda “katl-i nüfūs” ve “gasb-ı emvāl” ifâdeleri çok sık kullanılmıştır. Bu ifâdelerden anlaşılacağı üzere eşkıyâlar; adam yaralama, adam öldürme, hâneye tecâvüz, irza tecâvüz, hırsızlık, gasp gibi durumlarla halkın huzûruna zarar vermektedir. Haydutların asker şehit ettiği de mektuplarda görülmektedir.

16a'da yer alan bir i'lâm mektubundaki şu ifâdeler konuya örnek olarak gösterilebilir:

Şakî Tefṭiṣ İ'lâmıdur

*Ma'rûz-ı dā'î-yi devletleridür ki bu eşnâda Ḥanya
muḥâfızı vezîr-i Âşaf-naẓîr devletlü Nu'mân
Pâşânın delibaşılığı hıdmetinde olan Aḥmed nâm
şakî on beş nefer eşkıyâ başına cem' idüp
'İbādullâha işâl-i maẓarrat birle ḳatl-i nüfūs ve
ğaşb-ı emvāl eylediği ṭaraf-ı sa'âdete ihbâr
itmeleriyle...⁵ (Ünlü, 2017: 81)*

Askerin şehit edilmesi ile ilgili 6a'daki bir mektupta yer alan şu ifâdeler örnek olarak gösterilebilir:

*...ba'z-ı memerr ü ma'ber olan yerlerde kemîn-
nişîn olup eşkıyâları tecessüs iderken nâ-gâh dört
nefer ḥaydûda leylen dūçâr oldıḳda ḥayyen âverde-
yi dest atmamağıla muḥârebeye taşaddî idüp ve
merḳûm Muḥammediñ bir pandorı şehîd oldıḳdan
soñra ḥamiyyete ve ğayrından nâşî zuhûra çıkup...
(Ünlü; 2017: 56)*

Eşkıyâ tâifesi ile ilgili mektuplardan anlaşıldığı üzere; devlet erkânından genellikle köylerdeki görevlilere eşkıyâların tefṭişi için emir gelir ve bu emirde, halkın huzûruna zeval gelmemesi için eşkıyâların ortaya çıkmadan önce meskenlerinin, görevliler tarafından tefṭiṣ edilmesi istenir. Bâzen de halktan gelen ihbarlar üzerine, görevlilerden eşkıyâlar için tefṭiṣ yapılması istenir. Devlet tarafından gelen emirlere mektuplarda cevap

⁴ Daha fazla örnek için bkz.: aynı mecmû'a, 6a, 6b, 8a, 15b, 18a, 18b, 20b, 25a.

⁵ Daha fazla örnek için bkz.: aynı mecmû'a, 6a, 8a, 16a, 25b, 26a, 27b, 46b, 47a.

olarak; eşkiyâların olmadığı yâhut var ise yakalanıp cezâlandırıldığı veya eşkiyâlar ortaya çıkacak olursa cezâlandırılacağı gibi ifâdeler yer almaktadır. Mektuplarda, eşkiyâların verdiği zararlar, görevliler tarafından ilgili merciye bildirilip eşkiyâlara cezâ vermek için izin istendiği de görülmektedir.

Eşkiyâ teftişi ile ilgili 16a'da yer alan şu mektup örnek olarak gösterilebilir:

Şakî Teftiş İ'lamıdır

Ma'rûz-ı dâ'î-yi devletleridür ki bu eşnâda Hanya muhâfızı vezîr-i Âşaf-nazîr devletlü Nu'mân Pâşânîñ delibaşılığî hıdmetinde olan Aḥmed nâm şakî on beş nefer eşkiyâ başına cem' idüp 'ibādullāha işāl-i mazarrat birle katl-i nüfûs ve gâşb-ı emvâl eylediği taraf-ı sa'âdete ihbâr itmeleriyle binâ'en 'aleyh teftiş ü tefahḥuş ele girdükde şüret-i sicillâtı ile taraf-ı sâ'adetlerine ihzâr bâbında buyurıldı-yı şâdır ve Servi mahkemesine vuşûl buldıḡda cümle miyânında fetḥ ü kırâ'et olunup sem'an ve tâ'aten didüklerden şoñra şimdiye degin kazâ-yı mezbûrede şakî-yi mezbûr zuhûr itmeyüp 'ibādullāh ba'de'l-yevm zuhûr iderse bi'l-ittifaḡ üzerine varilup ele girdükde taraf-ı sa'âdetlerine şüret-i sicillât ile irsâle te'ahhüd eyledükleri bi'l-iltimâs i'lam olundu (Ünlü, 2017:81)

Halktan gelen bir şikâyet üzerine görevlilerin, devlete durumu bildirmesi ile ilgili olarak 15a'da bir mektupta yer alan şu ifâdeler örnek gösterilebilir:

...fûlân nâm kimesne ve eşkiyâdan olup dâ'imâ 'ibādullāh[a] eziyyet ü cefâ ve ehl ü 'iyâllerine tecävüz idüp re'âyâ fuḡarâsınıñ daḡı kimini katl ve kimini mecrûḡ ve ebnâ-yı sebîliñ yollarına inüp kaḡ itmeden ḡâlî olmayup el-ḡâsıl mübeyyene fesâd ve kuḡḡâ'-ı tariḡ vâcibü'l-izâle oldukları muḡarrerdür tazallüm-i ḡâlimi der-i devlet-medâra

i'lām idivir diyü bu dā'ilerine ilhāh u ibrām
eylediklerinde...⁶ (Ünlü, 2017: 79)

Eşkiyâlar dışında Ulah⁷ Vinogan⁸ tâifesinden kişilerin, yaylaya çıkarken yol güzergâhını değiştirip durak yerlerinde halka zarar verdiği ifade edilmektedir.

...İştabl-ı 'Âmire Ulah Vinogan tâ'ifesi senede bir def'a çayır vaktinde me'mûrine Âsitâne-yi sa'âdete gitdiklerinde Şar[ı]kaya dimekle ma'rûf tarîk-i câddeden gitmeyüp hacet ü ta'cîz için ehl ü 'iyâlimizle sâkin olduklarımıza mülk-i menzillerimiz fevkindan vâki'... menzillerimize taşlar atup hânelerimizi harâb ve gadr-i küllî itmeleriyle lillâhi ma'a ve'r-Rasûlühi zıkr olunan ve Vinogan tâ'ifesi fî-mâ-ba'd...⁹ (Ünlü, 2017: 125)

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere eşkiyâlar toplumun huzûrunu bozan önemli bir sorundur. Bu soruna karşılık yine mektuplardan öğrendiğimiz kadarıyla devletin sıkı tedbirler aldığını söylemek mümkündür. Mecmû'ada, devlet tarafından gelen emir içerikli mektuplardan edindiğimiz bilgilerden hareketle haydutların; teftiş edildiği, tutuklandığı, bertaraf edildiği bilgilerine ulaşılmaktadır. Bundan dolayı halkın sorunları ile ilgilenen bir devlet otoritesinin olduğunu da rahatlıkla söyleyebiliriz. Söz konusu mektuplar için de 'kanıt niteliğinde belgelerdir' denilebilir.

⁶ Daha fazla örnek için bkz.: aynı mecmû'a, 8a, 20b, 27b.

⁷ Ulahlar toplumu hakkında bilgi edinmek için bkz.: Ünlü, Mucize. (2009), "Uluslararası Diplomasi ve Ulahlar", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 7/7, s. 9-26; Dimçev, Dimo N. (2002), "Osmanlı Döneminde Türk-Ulah Münasebetleri", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, 4-8 Ekim 1999, C. III, K. I, Ankara, TTK Yay., 125-132.

⁸ "Vinogan"nın kelime anlamı hakkında bir bilgiye henüz ulaşmış değiliz. Yaptığımız araştırma neticesinde Vinogan kelimesine, üzerinde çalıştığımız mecmû'adan başka aşağıda künyesi verilen çalışmanın içeriğinde Takvîm-i Vekâyi gazetesinden yapılmış bir alıntıda daha rastlıyoruz. ("...*Vinogan raiyâsından...*") Buradaki kullanımından da hareketle kelimenin büyüclük ile ilgilenen bir tâifeye veya topluluğa verilen bir isim olduğu düşünülebilir. Söz konusu çalışma için bkz.: Doğan, Cem. (2013), "Osmanlı Devleti'nde Cadı Avı Var mıydı? (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)", *Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S.1, s.218-240.

⁹ Bkz.: aynı mecmû'a, 35a.

2. Bireysel İlişkilerdeki Sorunlar

Halkın özellikle dış etmenlerden dolayı yaşadığı toplumsal sorunlar dışında kendi içinde yaşadığı sorunlar da mevcuttur.

Mektupların içeriği incelendiğinde mahkemeye verilen dâvâlardan anladığımız üzere halk arasında; hırsızlık¹⁰, alacak verecek kavgası ve borçlar¹¹, adam öldürme¹², mîras dâvâları¹³, hem mala hem ırza tecâvüz¹⁴ gibi husûmetlerin olduğu görülmektedir.

Mecmû'adaki mektuplardan, kişiler arasındaki borç için açılan dâvâlarda alacaklıya para verildiğini yâhut beygir hayvanının tahsîs edildiğini öğreniyoruz.

...Hüseyn Ağa ve zîmmetinde bā-temessük iddi'ā eylediği kırk gürüş huzūr-ı 'ālîlerine mezbūr Hüseyn Ağantî kararî mücebince ba'de's-subūt beyinlerinde muşliḥūn tevaşşuṭ idüp bir re's bârgîr ile 'an-naqd sekiz gürüş bir rub' müdde'î-i mezbūra teslîm olunup temessük-i merkûm şakḳ olundığı

¹⁰ ...karyede sâkine 'Āyişe Hatun kendi ehli ile sâkin iken karye-yi mezbûre sükkânından Kula Hüseyn nâm kimesne refîkleriyle menzîlimi başup gelinimi çıkarup üzerinde olan mâlimi aḥz eyledi diyü 'arz-ı ḥâl birle teşekkî eylediğine binâ'en... (Ünlü, 2017: 70) Daha fazla örnek için bkz.: aynı mecmû'a, 11a, 11b, 12a, 22b, 26b.

¹¹ ...Loḫça kazâsında sâkin bundan âkdem fevt olan 'Alî müteveffânî şulbî oğlu bā'îş-i 'arz-ı 'ubûdiyyet Muḥammed Emîn nâm kimesne babası müteveffâ-yı mezbûrunî terekesine vâzi'atü'l-yed olan vâlidesi Emîne nâm hatundan ber-müceb-i defter-i kassâm ḥişşe-yi irşiyyesini taleb eyledükde virmeden imtinâ' itmekle müdde'î-i mezbūr talebiyle li-ecli'l-murâfa'a iḫzâr için def'e'tula qabl-i şer'den da'vet olundıkda... (Ünlü, 2017: 74) Daha fazla örnek için bkz.: aynı mecmû'a, 12b, 13a, 51a.

¹² ...Virbana karyesinde leylen maḳtûl bulunan Maḥmūd nâm kimesnenün kâtillerinün teftîş ü tefahḫuşı bâbında şâdir buyurulan buyurıldı-yı 'ālîleri ta'fîn buyurulan mübâşîr kulları yediyle Benaluḳa maḥkemesine vürüdü 'aḳabinde imtişâlen lehū kapudân u ağavât ve karye-yi mezbûre ahâlîsi ile maḳtûl-i merkûmuñ vereşesini huzūr-ı şer'e da'vet ve emr-i veliyyü'n-ni'am muvâcehelerinde fetḫ ü kırâ'et olundıkda sem'an ve tâ'aten diyü...¹² (Ünlü, 2017: 54) Daha fazla örnek için bkz.: aynı mecmû'a, 5a, 11a, 11b, 12a, 22b, 23a, 26a.

¹³ ...vereşe-yi mezbûrundan mesfûr Boşko aşâlete ve anası mesfûre biz daḫı kendi tarafından aşâlete ve şadriyye şâgîre kıızı mesfûre Tomanya tarafından veşâyet meclis-i şer'-i şerîfe-yi enverde...ḥâlâ mürîşimiz Gorki zimmî ḥâl-i hayâtında iken işbu müvekkil-i mesfûr Vladîka nâm râhibe ücret kavlınsiz sekiz sene ḫidmet idüp beher senesi yigirmi beş gürüşdan sinîn-i mezkûrede müctemi' olan iki yüz gürüş ecr-i mişlini alma[z]dan evvel hâlik olup müvekkil-i mesfûr Ladîka zîmmetinde ḳalmağın bi'l-verâşet taleb ü da'vâ ideriz...¹³ (Ünlü, 2017: 131) Daha fazla örnek için bkz.: aynı mecmû'a, 5a, 37b, 38b.

¹⁴ ...kazâ-yı mezbûrede müsâfir iken 'Alî bin Süleymân nâm şakî âlet-i harbîyle 'alenen merkûm (24) zimmîniñ yoluna inüp ve tüfeng ile üzerine hücum ve cebren ve ḳahren ve zevcesi mesfûreyi aḥz ve (25) gice ile gezdürüp fi'l-i şeni' eylediği zâhir ü nümâyân olmağın şakî-yi mezbûr islâḫ-ı nefis olunca değîn felân ḳal'asına ḳal'a-bend olunmaḳ bâbında...¹⁴ (Ünlü, 2017: 68) Daha fazla örnek için bkz.: aynı mecmû'a, 10a, 15a.

*bi'l-iltimās huzūr-ı Āşafā[ne]lerine 'arż u i'lām
olundı¹⁵ (Ünlü, 2017: 109)*

Yine mektuplardan öğrendiğimiz üzere bir kadın alacaklı olduğu birinin vefâtı üzerine o kişinin oğluna dâvâ açmış, alacağını talep etmiştir. Bunun üzerine borçlu olan borcunu edâ edeceğini ifâde etmiş fakat bir müddet sonra sözünde durmamış inkâr etmiştir. Bunun üzerine mahkeme, borçludan yemin talebinde bulununca borçlu yemîninden vazgeçmiş ve mahkeme nihâyetinde borçludan usûlüyle borcun tahsîl edilmesi gerektiği sonucunu açıklamıştır.¹⁶ Bu bilgiden kadınların da mahkemeye başvurduğu ve haklarını korumak için dâvâ açabildiği sonucuna ulaşıyoruz. Mektuplar arasında, özellikle yetim haklarına sâhip çıkıldığını belgeleyen, kassâm defterleri¹⁷ de mevcuttur.¹⁸

Kassâm defterleri ile ilgili 40'ada yer alan şu mektup örnek olarak gösterilebilir:

Ķassâm Defteri B[ü] Vech Üzere Yazılır

*Medîne-yi Vidine maħallâtından Nüre'd-dîn
maħallesi sâkinlerinden iken ĵable'l-hâzâ fevĵ olan
'Āyişe bint Süleymân nâm müteveffîye ĵatunuñ
verâseti zevci metrûke vü menkû(h)[a] Muħammed
ve şadri şaĵîr oĵlı Süleymân nâm kimesnelere
inĵişâren intikâli lede's-şer'ü'l-enver mübeyyen ü
izĵâr olmaĵın bi-ma'rîfeti'l-ĵâdî ve bi-talebi
vereşeti'l-kibâr terekisi taħrîr ü taĵvîm ve bi'l-
farîzati's-şer'îyye beyinlerinlerinde taĵsîm olunan
defter ĵassâmıdır ki ber-vech-i âti beyân olunur"*
(Ünlü, 2018: 136)

Yine bireysel ilişkiler bakımından mektuplarda, eşler arasında anlaşmalı boşanmaların olduğu, ahlaksızlık yapan bir kadının mahalleden uzaklaştırılması gibi bilgilere de ulaşılmaktadır.¹⁹ Bu bilgiler değerlendirildiğinde suçluların görevliler tarafından cezâlandırıldığı, kadın

¹⁵ Daha fazla örnek için bkz.: aynı mecmû'a, 10a, 17b, 21a, 24a, 28a.

¹⁶ Örnek için bkz.: aynı mecmû'a, 28b.

¹⁷ Vefât eden kişilerden geriye kalan mîrasın ayrıntılı olarak kayda geçirilip daha sonra dinî esaslara uygun olarak taksim edilmesini gösteren defterlere verilen isimdir. Bu defterler yetim ve kayıp kişilerin haklarını korumak bakımından önem arz etmektedir. (Ünlü, 2017: 34), Daha geniş bilgi için bkz.: Öztürk, Said, (e-makale), Kassam, TDVİA <https://islamansiklopedisi.org.tr/kassam> (Erişim Tarihi: 26.01.2019)

¹⁸ Örnek için bkz.: aynı mecmû'a, 39b, 40a.

¹⁹ Örnek için bkz.: aynı mecmû'a, 39b, 49b.

ve çocuk haklarının devlet tarafından koruma altında olduğu rahatlıkla söylenilebilir.

Mektuplarda eşkıyâya karışan halktan kimselerin, doğru yola getirilmesi için devlet tarafından gelen buyuruldular üzerine o kimselerin eşkıyâlarla ilişkisini bitirdiğini belirten ifâdeleri de görüyoruz:

...öteden berü hetk-i aġrâz ve katl-i nüfûs ve ġaşb-ı emvâl ve şer'î şerîfe 'adem-i 'iğâ'at bu mişillü fesâd u şekâvet ile meşhûr olup bundan aġdem fevt olan Hasekî Muştafâ nâm kimesnenüñ te'dîb olunup ve köyli ġarındaşı el-Hâc Aġmed nâm kimesne maġall-i nizâm-ı memleket olması bâbında...fûlân ve ġarındaşı ma'rifet-i şer' ve mübâşir-i mûmâ ileyh ma'rifetleriyle meclis-i şer'e ihzâr ve geregi gibi te'dîb olundıġdan soñra ba'de'l-yevm bu mişillü şekâvet-pîşelere refâkat itmeyüp ve muġarrik ü îkâz-ı fitne olmayacaġlarına te'ahhüd itmeleriyle...²⁰ (Ünlü, 2017: 112)

Buradan hareketle halk içinde eşkıyâ zümresine katılan kişiler olduğu bilgisine de ulaşılmaktadır. Bu kişilere devlet tarafından doğrudan cezâ verilmesinden ziyâde uyarı niteliğinde bir beyânın yapılmış olması da dikkat çekicidir. Yine mektuplarda eşkıyâlara hâmilik eden kişilerin olduğu ve bunların da ilgili merciye şikâyet edildiği görülmektedir.

...ġazâ-yı mezbûr sükkânından bundan aġdem fevt olan Hüseyniñ kendü ġânesine cem' eylediġi ş(â)akîleriñ cem'iyetine ve fesâdât u katl-i nüfûs itmesine ġayret ü ġamiyyet îkâz-ı fitne olan ġaşaba-yı mezbûr sâkinlerinden Muştafâ nâm kimesne öteden berü müteġarrik olup ve re'âyâ fuġarâsınıñ mâl-i erzâkıñı ġaşb ve nicesini ġarb idüp ve zuhûr iden ş(â)akîleriñ ġaşb eylediġi emvâl-i nişfiyyet üzere... mezbûr Muştafanıñ ġaġkıñda lâzım gelen icrâ olunmaġ için bulunduġı maġalde aġz bâbında...²¹ (Ünlü, 2017: 117-118)

²⁰ Daha fazla örnek için bkz.: aynı mecmû'a, 21b-22a, 29a-29b.

²¹ Bkz.: aynı mecmû'a, 31a-31b.

Mektuplarda, fetvâ verme yetkisine sâhip bir şeyhin iftirâ ile sürgün edildiği bunun üzerine âilesinin perîşân olduğu ve yine iftirâyâ uğrayan bir müftünün de sürgün edildiği bilgilerini öğreniyoruz. Bunun için müftünün ve şeyhin ilgili merciden yardım istediği görülmektedir:

...medîne-yi Tırnovi kazâsında bundan aqdem me'zûn bi'l-iftâ olan Eş-Şeyh 'Alî Efend[i] dâ'ileri 'ulemâ vü fuzalâdan pîr-i fânî ve 'amel-mânde vü harîz ve dâ'imâ evkât-ı şâhib-firâşınıñ ile imrâr idüp zemânınâ kendüden ker[â]meti me'mûl dâ'ileri olup lâkin bundan aqdem medîne-yi mezbûrede nâ'ib olan erbâb-ı nevvâbdan Muqbilzâde Süleyman nâm nâ'ib celb-i mâl sevdâsıyla kendü zûlm [ü] te'addisine müsâ'ade birle hareket itmedigi ecilden bühtân-ı 'azîm ile bühtân eyleyüp... Zıştovili el-Hâc 'Alî Ağaya dahı 'arz itdirüp ve Selvi kazâsına nefy ü iclâ olunduğı ecilden ahvâl dîger-gün ve ehl ü 'ıyâli seffil ü perîşân olduğı ecilden taraf-ı âsitâne-yi e'aliyyeye ahvâlini ifâdeye rû-be-râh [u] 'âzîm olmağın bu mişillü 'ulemâ vü şulehâ ve pîr-i fâniden olan derdmendân ol mişillü bühtân-ı 'azîm ile mütekerrir ve ahv[â]li dîger-gün ve 'ıyâli seffil ü perîşân olmak günâh-ı kebâyirden olduğuna binâ'en merâmına müsâ'ade-yi 'aliyye 'inâyet ü ihşân buyurılmaq bâbında... (Ünlü, 2017: 118)

...kazâ-yı mezbûrede müftî olan fazîletlü Şeyh 'Alî Efendi dâ'ilerini ba'zı aşhâb-ı agrâzıñ hilâf-ı vâkı' ihbârları sebebiyle bâ-fermân-ı 'alî Selvi kaşabasına nefy olunup mezkûr dâ'ileri eşnâ-yı münâza'atda sâhib-i firâş hasta olup bir dürlü ol münâza'atda 'alâka vü medhali olmadığı meşhûr mütevâti...mezkûr dâ'ileri ıtlâk olunup kendü hânesinde 'alâ-hâlihi sâkin olması recâsına pâyeyi serîr salţanat-ı 'ulyâya mağzar-güne 'arz-ı hâlleri muşaddak vâkı'-i hâli i'lâm idivir diyü iltimâs itmeleriyle fi'l-vâkı' ahâlî-yi mezkûrunuñ taqrîrleri vâkı'ü'l-hâle muţâbık olduğı evvelki vâkı'-i hâldür

*der-i devlet-medāra 'arz u i'lām olundı"*²² (Ünlü, 2017: 118-119)

Mîras dâvâlarında bir sonuca varılamayan müşkül durumlarda Müslümanlar gibi gayrimüslimlerin de müftüden fetvâ istedikleri görülmektedir.

*...ğibbe'r-ri'āyet-i şer'yye eş-şerā'itü'l-ķabŭl
ħıdmeti mukābelesinde virdiği eşvāb ecr-i mişline
müsāvī oldıķda vereşesi müvekkil-i mesfŭr
Ladiķadan ecr-i mişil olmağa ķādir olmaz diyü
vekil-i mŭmā ileyh Ğüseyn Ağa Yenice-yi
Va[r]dar müftisi Efendi ħazretlerinŭn imzā-yı
şerifile mŭmzā bir kıt'a fetvā-yı şerife ibrāz idüp
mazmŭnında ücretle ħıdmet ider maķŭlesinde olan
zeyd 'Amra ücret ķavlinsiz bir müddet ħıdmet idüp
'Amr daħı Zeyde ħıdmet muķābelesinde mişline
müsāvī eşvāb idiyorsa ħālā zeyd fevt oldıķda
vereşesi 'Amrdan ecr-i mişil olmağa ķādir olur mı
el-cevāb olmazlar diyü buyurmağın fetvā-yı şerif
ve şāhidin-i mesfŭrın şehādetleriyle müceblerince
mer'yyŭn-ı mesfŭrŭn ecr-i mişil da'vāsından bi-
vech-i şer'ī mu'arāzadan men' birle māhŭrŭ'l-vāķi'
bi't-ķaleb ketb olundı"²³ (Ünlü, 2017: 132)*

Mektuplarda bulunan dâvâlardaki iddiâlardan anladığımız üzere me'murların rüşvet aldığı da öğrendiğimiz bilgiler arasındadır.

*...lākin bā'zı eşirrādan birkaç nefer re'āyā celb-i
māl sevdāsıyla bundan aķdem ħaremeynü's-
şerifeyn nāzırı tarafından olup şulħ teba'iyeti
olanlara rüşvet virüp senede biñ beşyüz ħurŭş
virüle diyü ħaremeynü's-şerifeyn aķlāmından
nesh-i emr-i şerif itdirdüp biñ beş yüz ħurŭş teslim
eylediklerinden... (Ünlü, 2017: 120)*

*...Es-seyyid el-Ħāc Aħmediñ zir-i ħimāyesinde
olan ve ve ve taħmīnen on dŭrt nefer kıbtīler eben*

²² Bkz.: aynı mecmŭ'a, 31b-32a.

²³ Bkz.: aynı mecmŭ'a, 38a.

*'an-cedd vire gelmişler iken merķūm el-Ĥāc
Aĥmed bunlar ķul cinsidir diyü Tırnovi nāyiblerine
birer miķdār rüşvet virüp maķtū'alarını ibtāl ve
māl-i mīriye kesr-i nokşān gösterdiginden
ġayrı...²⁴ (Ünlü, 2017: 121)*

Burada verilen bilgilerden anlaşıldığı üzere kişiler arasında hasetlik, iftirâ, rüşvet, hırsızlık, gasp vs. gibi ahlâk dışı davranışlar, her dönem olduğu gibi o dönemde de halkın birbiriyle olan ilişkilerine zarar vermektedir.

3. Günlük Hayata Dâir

Halkın günlük hayatına dâir mektuplardan öğrendiğimiz üzere gayrimüslim ve Müslüman halk bir arada yaşamaktadır. Herkesin temel ihtiyaçları, ibâdet özgürlükleri, hukûkî işleri vs. güvence altındadır. Hem Müslümanların hem de gayrimüslimlerin ibâdethâneleri bir arada bulunmaktadır. Câmilerin, kiliselerin, manastırların teftişleri yapılmakta, eksikleri giderilmekte ve ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmaktadır.²⁵

Hem Müslüman halk hem de gayrimüslimler dînî bayramlarını kutlamaktadır. Bu kutlamalar, Müslümanların dînî bayramları olan Ramazan ve Kurban Bayramı, gayrimüslimlerin dînî bayramları olan paskalya bayramı ve âyînler şeklinde yapılmaktadır. Bunların dışında halk arasında şenliklerin, eğlencelerin yapıldığı yine mektuplardan anlaşılmaktadır.

*...ispence sini ve her iktizâ itdükçe āyîn-i
âtilaları(nı) üzere paskalyasına ĥarclık virüp
yedimde olan ve defter-i müfredât mücebince
virdiği... (Ünlü, 2017: 131)*

*...bārūt-ı sipāh teslīm ve kā'ide-yi ser-ĥadd üzerine
eyyām-ı 'ıyd i'lânı... şenliklerde bā-evāmir-i 'āh
'āliyye bārūt-ı merķūmun ekşeri şarf olunup...
(Ünlü, 2017: 144)*

*...mazmūn-ı meserret-nümūn çārşū ve bāzār ve
sā'ir maĥmī-yi nās olan maĥallelerde münādīler
nidā ve ahālīye i'lân u işā'at ve kal'[a] ve kulelerde
tōb ve şenlikleri ve ġayr-ı gūne tehniye-yi esbāb-ı*

²⁴ Bkz.: aynı mecmû'a, 32b, 33a.

²⁵ Örnekler için bkz.: aynı mecmû'a, 8b, 38a, 38b, 39b, 43a

*servere mübâderet olmağın herkes...*²⁶ (Ünlü,
2017: 147)

Halkın geneli tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır. Bundan dolayı halkın yiyecek ve içecekleri genellikle tarım ürünleri ve hayvansal gıdalardır. Halk tarafından yetiştirilen sığır, koyun, keçi gibi hayvanların eti tüketilmektedir. Bunun yanında halktan alınan vergi türlerinden anladığımız kadarıyla gayrimüslimlerin de hınzır yetiştirdiği ve tükettiği bilgisine ulaşıyoruz. Yine mektuplarda yer alan vergi ve nakliye kayıtlarından anladığımız üzere un, buğday gibi zahireleri yiyecekler arasında zikredebiliriz. Gayrimüslimlerin ve eşkiyâların da şarap tükettiği mektuplardan edindiğimiz bilgiler arasındadır.²⁷

Halk, tarım ve hayvancılığın yanı sıra ticaretle de uğraşmaktadır. Mektuplardan tütün ticaretinin yapıldığı, panayırların kurulduğu, zâhire nakliyelerinin yapıldığı bilgilerine ulaşıyoruz.²⁸

Halkın geçimini sağlamak için bâzı mesleklere sâhip olduğunu mektuplardan öğreniyoruz. Tespit edebildiğimiz bu meslekler; tarım ve hayvancılık, marangozluk, nalburluk, kasaplık, çobanlık, askerlik, tımar topraklarının bakımı, menzildiler için at yetiştirmek şeklindedir.²⁹

Mektuplardan, halkın kullandığı para biriminin akça, kuruş ve filori olduğu tespit edilmektedir. Müslüman ve gayrimüslim halk birbiriyle ayırım gözetmeden alışveriş yapmaktadır.³⁰

Halkın sağlığı ile ilgili mektuplardan edindiğimiz bilgilerde ise bir fitik hastalığı ile karşılaşılıyor. Mecmû'ada hekim ve hasta ile ilgili olan bir sözleşme metni yer almaktadır. Bu sözleşme metni fitik ameliyatında hastanın vefât etmesi ihtimâline karşılık hekime bir dâvâ olmaması için hasta adına yapılmıştır.

*...Epostoli nâm şağîr fitik marâzına mübtelâ oldığı
ecilden fetk-ı şakq u kaq' ve hasbe'l-mu'tâd
edviyesiyle şağîr-i mezbûruñ marâz-ı mezbûrına
'ilâc u tîmâr itmek üzere mezbûr Kosta beş yüz
akça ücret ile isticâr eyledükde mesfûr dahı vech-i*

²⁶ Bkz.: aynı mecmû'a, 37b, 44a, 46a.

²⁷ Örnek için bkz.: aynı mecmû'a, 12b, 13b, 14a, 15a, 15b, 17b, 22a, 24b, 26a, 25b, 32a, 48b, 55b.

²⁸ Örnek için bkz.: aynı mecmû'a, 10b, 17b, 32a, 40a, 48b.

²⁹ Örnek için bkz.: aynı mecmû'a, 10b, 13a, 13b, 19b, 49a, 51b, 53a, 54b, 55a.

³⁰ Örnek için bkz.: aynı mecmû'a, 1b, 5b, 18b, 21a, 28a, 28b, 29b, 37b, 54b.

*muḥarrer üzere nefsi baña ĩcār ve ŧaġĩr-i mezbũruñ marāz-ı mezbũrına ĩlāc u tĩmār itmek üzere te'ahhũd ũ iltizām eyledi eger eŧnā-yı ĩlācda vũ tĩmārda bi-emrillāhi te'ālā ŧaġĩr-i mezbũr mũte'eŧŧiren helāk olurısa dem ũ diyetine mesfũr Kosta zimmĩden da'vā vũ nizā' yoġdur...*³¹(Ünlü, 2107: 149-150)

Mektuplarda lakaplar tespit edilmiŧtir. Bu lakapları, hem dönemin sosyolojik yönden incelenmesinde hem de ilgili çalıŧmalara katkıda bulunacaġını düşünerek burada göstermenin faydalı olacaġını düşündük.

Lakaplar ŧahısların; toplum içinde kazandıkları sıfatlarıyla, meslekleriyle, kiŧisel özellikleriyle, tâbi olduġu tâife yâhut zümreyle ilgili olarak ve memleketleri esas alınarak kiŧilere verilen yerel isimlerdir. Lakaplar, kiŧilerin toplum içindeki statüleri ile ilgili bilgi verebilir. Bu bilgiler de yine kũltür araŧtırmacıları için ipucu niteliğindedir denilebilir. Eserde sadece Müslümanlar için deġil gayrimüslimler için de lakaplar kullanılmıŧtır. Söz konusu bu lakaplar aŧaġıdaki tabloda gösterilmiŧtir. (Ünlü, 2018: 7)

Tablo:1 Eserde Adı Geçen Lakaplar

Aġa	Hasanoġlu	Manastır Müftüsü	Sofyalı
Binâ Emĩni	Hâseciyan	Mevlânâ	ŧemŧir
Boŧnak	Hasekĩ	Miskin	ŧeyh
Bölükbaŧı	Horũsĩ	Molla (Monla)	Tornacıbaŧı
Bölükbaŧıoġlu	Kadı	Mukbilzâde	Vinogan
Börek	Kapudan	Mutasarrıf	Voyvoda
Cigeroġlu	Kara	Mübâŧir	Yaŧarzâde
Çavuş	Kasapbaŧı	Mütesellim	Yazıcı

³¹ Bkz.: aynı mecmũ'a: 48a

Çilingir	Kel	Nâib	Zâbit
Çorbacı	Kibtî	Nalbend	Zuloğlu
Çukadar	Kirâcıbaşı	Pandor	
Defterdâr	Kocabaşı	Paşa	
Delibaşı	Konakcı	Paşazâde	
Emîr	Köroğlu	Sarı	
Eymānoğlu	Kûçek	Sekban	
Galiyâroğlu	Kula	Selvilizâde	
Gâzi	Kulaksızoğlu	Serdar	
Genç	Kurt	Servili	
Keyvānzâde	Kürd	Seyyid	
Hacı	Levendât	Sipâhî	
Hâfız	Malgomioğlu	Sofracıbaşı	

Lakaplar gibi yer adlarının da sosyoloji çalışmaları için incelenmesi gerektiğinden burada yer adlarına da yer vermenin faydalı olacağını düşündük.

Tarihçi için yer adlarının, sadece muayyen mevkileri ifâde eden birer ad olmaktan ötede, çok büyük ehemmiyeti vardır. Yeni bir köy veya kasabanın kuruluşunda, oraya yeni bir ad aramaya hacet kalmaksızın, yerleşen topluluğun adı verilir. Nitekim, Anadolu bunun mükemmel örnekleriyle doludur. Bu isimler bize, aynı adı taşıyan boy, aşiret, cemaat gibi grupların nasıl bir yayılma gösterdiklerini de anlatır. Doğu veya Güneydoğu Anadolu'daki bir köy adının Rumeli topraklarında da olması, bu dağılıp yayılmanın güzel bir örneğidir. (Kütükoğlu, 1998: 15)

Bu bilgilerden de anlaşıldığı üzere yer isimlerinin de araştırmalarda yardımcı unsurlar olacağı aşikârdır. Üzerinde çalıştığımız *Münşe'ât Mecmû'ası*'nda da çok sayıda yer ismi mevcuttur. Bu yer isimlerinin

çoğunluğu Osmanlı dönemi Balkan vilâyetlerindeki köy ve kasabalara âittir. Bu isimler ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo:2 Eserde Adı Geçen Yer Adları

Yer adları	Varak numarası
‘Adiller	15a
Aşkerman	7a
Balkan	19a
Başsova	10a, 28a
Belgrad	3a,14a,15b, 27a, 32a
Belune(Bilune)	7b, 20b, 30a
Benaluğa	1b, 2a, 5a, 5b, 6a, 7a, 29b, 36a, 41a, 41b, 42a, 42b, 43a, 44a, 45a, 46a, 48b, 50a, 51a, 51b, 52a, 52b, 53a, 53b, 54a, 54b, 55a, 55b,56a
Bender	7a,19a, 36a
Birnav ³²	6a
Bosna	1b, 5b, 6a, 8b, 41b, 46b, 50a, 51b, 54a, 54b, 56a
Boğınova	29b
Bursa	16b
Çadırlı	34b
Daratukça	39a
Derbend	41b

³² Okunuşundan emin olamadığımız yer isminin eserdeki yazılışı şöyledir:

Dereli	34b
Degirmen Deresi	31a
Dinova	23a
Dinbova	31a
Dimyanova	18a, 34b
Dirağan	38b
Edirne	2a,14a
Firār ³³	43a
Ġaben	28a
Ġayrava	24b
Ġlaviçe	55b
Ġostlıca	26a
Gümülcine	31a
Ġradıřka	5a, 5b, 44a
Ġradniçe	11a
Gülifar	19b
Ġadim	22a, 34b
Ġanya	16a
Ġotaliç	15b

³³ Okunuşundan emin olamadığımız yer adının eserdeki yazılışı şöyledir:

Hotin	25b
Hezarğrad	17b, 31b
İslambol (İstanbul)	2b, 10b
Qara	17a
Qara Şu	50b
Qaratağ	40a
Qayseri	15b, 16a
Kefe	7a
Qırım	7a
Qonaqçı	32a
Qoyunlar	20b
Qostoyani	39b
Köstence	34b
Qubāş	54b
Qurı Bekārī	23a
Qurmancıqa	23a, 26a, 26b
Lofça	8a, 10b, 12a, 12b, 16a, 16b, 17a, 20a, 23b, 26b, 27a, 30a, 30b, 35a
Lumidol	15a, 26a
Mağlova ³⁴	8b

³⁴ Okunuşundan emin olamadığımız yer adının eserdeki yazılışı şöyledir:

Malkoçlı	26a, 28a, 31a
Mehdi Beg	55b
Nigbolı	3b, 8b, 12b, 13a, 14b, 15b, 18b, 19a, 19b, 20b, 22b, 23a, 24a, 25b, 26a, 29b, 31a, 32b, 33b, 34a, 34b, 35a, 35b
Niş	44b
Novğol	20a
Nüre'd-dîn	39a, 39b, 40a
Özi	6b
Petriç	36b, 38b
Rabora	22b
Rabyive	23a, 26b, 31a
Rağova	20a, 26a, 30a
Resve	10b
Rümili	1b, 2a, 6b, 10b, 21b, 24b, 27a, 30a, 31b, 36b, 42a, 47a
Şarbiye	23a
Selanik	5a, 36b, 38a
Serā-nişîn Bayırı	35a
Serāy	48a
Şarıkaya	35a
Servi (Selvi)	6b, 8b, 9a, 9b, 10a, 10b, 11a, 11b, 12a, 12b, 13a, 14a, 14b, 15a, 15b, 16a, 16b, 17a, 17b, 18a, 18b, 19a,

	19b,20a, 20b, 21a, 21b, 22a, 22b, 23a, 23b, 24a, 24b, 25a, 25b, 26a, 26b, 27a, 27b, 28a, 28b, 29a, 30a, 30b, 31a, 32a, 32b, 33b, 34a, 34b, 35b
Sivas	27a
Şofya	12a, 23a
Şumnı	17b
Teğala ³⁵	23b
Tekye	36b
Ŧırnova (Ŧırnovi)	6b, 7a, 7b, 15b, 19b, 21b, 22a, 24b, 25a, 28a, 28b, 29a, 31b, 33a, 34a, 35b, 36a
Ŧulca	10a
Tütün	10b, 14b, 15a, 16a, 23b, 24a, 33a, 33b
Vırbana	5a
Vinok	34a, 34b
Viranova	28b
Vidin	2b, 6b, 10b, 11b, 15b,17b, 18b, 19b, 20b, 21a, 22b, 23a, 24b, 25b, 27b, 36b, 37b, 38a, 38b, 39b
Yeleli	14a
Yeñiköy	8b
Zazlık	26a
Ziştovi (Ziştö)	3a, 4b, 15b, 17b, 22a, 24b, 31b, 32a

³⁵ Okunuşundan emin olamadığımız yer adının eserdeki yazılışı şöyledir:

Sonuç

Mecmû'aları basit bir ifâde ile derleme kitaplar olarak tanımlamak mümkündür. Bu yazı içeriğinde faydalandığımız yazma eser de mecmû'aların bir türü olan münşe'ât mecmû'asıdır. Söz konusu mecmû'a, *Münşe'ât Mecmû'ası* adıyla İBB Atatürk Kitaplığında T 816 T 816 1 (Yeni tasnifte: T 816 1 k.1/1)'de kayıtlı olup 18. yüzyıl Osmanlı dönemindeki Balkan köylerinde geçen resmî yazışmaları ihtivâ etmektedir. Bu yazışmalar mektup şeklinde olup belirli bir üslûp çerçevesinde kaleme alınmıştır. Biz bu çalışmada köy halkının yaşadığı toplumsal sorunlara, bireysel ilişkilerdeki sorunlara ve halkın günlük hayatına dâir mektuplardan edindiğimiz bilgilere yer verdik.

Bu bilgilerde; eşkıyâlarla iş birliği yapan kimselerin olduğunu ve bunların da ıslâh edilmesi için gerekenin yapıldığını, kişiler arasında çekememezlik, yalan, iftirâ gibi toplumun huzûrunu bozacak davranışların olduğunu görüyoruz. Halkın yaşadığı muhit içinden yâhut muhit dışından gelen huzûrsuzluklara karşı devletin tedbirler aldığı ve cezâlar uyguladığı görülmektedir.

Mektuplardan gayrimüslim ve Müslüman halkın; bir arada yaşadığını, birbirleri ile alışveriş yaptıklarını, komşuluk ilişkileri içinde bulunduğunu ve gayrimüslimlerin mahkeme dâvâlarında gerektiğinde müftüye başvurduklarını öğreniyoruz. Eşlerin anlaşmalı olarak boşanma talebinde bulunmasının yanı sıra sâdece kadınların da boşanma talebinde bulunduğu bilgilerine ulaşmaktayız. Eşkıyâların halka zarar verdiğini ayrıca halkın kendi içinde de birbirlerinin malına, huzûruna, ırzına, ailesine vs. zarar verdiğini bilgisine ulaşılmaktadır.

Halk arasında bayramların kutlandığı, şenliklerin yapıldığı, halkın tarım ve hayvancılığın yanında ticâretle de uğraştığı mektuplardan çıkarılan sonuçlardandır. Her dönemde karşılaştığımız sıkıntıların o dönemde de var olmasının yanı sıra halkın birbiriyle hoşgörü içinde yaşadığını söylemek gerekir.

Bu yazı çerçevesinde değerlendirilen bilgiler, 18. yüzyıldaki Balkan toplumunun sosyal hayatı hakkında yapılacak araştırmalara fikir olabilecek mâhiyettedir. Bundan dolayı edebî eserlerin sâdece edebiyat bilimi çalışmaları için değil sosyoloji, ekonomi, siyâset, kültür, sağlık vb. alanlarda yapılacak çalışmalar için de önemli olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- AKBAYAR, Nuri. (2001), *Osmanlı yer Adları Sözlüğü*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara.
- ANTONOV, Aleksandır. (2002), Bulgar Topraklarında Kurulan Menzil Sisteminin Organizasyonu XVI-XVIII Yüzyıllar, (Çev.) Zeynep Zafer, *Türkler*, C. 10, s.929-931, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- ÇAĞLAR, İlker Mümin. (2015), “20.273 Numaralı Manisa Şer’iyye Sicilindeki Tereke Kayıtlarına Göre Manisa’da Sosyal Hayat (1836-1837)”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.44, s.198-206.
- DAŞ, Abdurrahman. (2004), “Türkiye Selçukluları ve Osmanlı Dönemi Hakkında Tarihî Kaynak Olarak Münşeât Mecmualarının Değerlendirilmesi”, *AÜİFD XLV*, S. 2, s. 205-218.
- DERDİYOK, İbrahim Çetin. (1997), “Eski Edebiyatımızdan Günümüze Mektuplarda Biçim”, *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü*, S. 415, s. 635-671.
- DERDİYOK, İbrahim Çetin. (1999), “Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği”, *Osmanlı Kültür ve Sanat*, Yeni Türkiye Yayınları, C.9, s.731-740, Ankara.
- DİMÇEV, Dimo N. (2002), “Osmanlı Döneminde Türk-Ulah Münasebetleri”, XIII. Türk Tarih Kongresi, 4-8 Ekim 1999, C. III, Kısım I, s. 125-132, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- DOĞAN, Cem. (2013), “Osmanlı Devleti’nde Cadı Avı Var mıydı? (Karşılaştırmalı Bir inceleme)”, *Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S.1, s.218-240.
- DURMUŞ, İ. KANAR, M. KURTULUŞ, R. UZUN, M. GÖRGÜN, T. (2000). “İnşâ”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 22: 334-341.
- HAKSEVER, Halil İbrahim. (2000), “Münşeât Mecmuaları ve Edebiyat Tarihimiz İçin Önemi”, *İlmi Araştırmalar*, S. 10, s. 65-76, İstanbul.
- HAKSEVER, Halil İbrahim. (2009), “Münşeâtlarda Yer Alan Tarihi Bilgiler”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2/, s. 24-31.
- KILIÇ, Atabey. (2004), “Günümüzde Metin Neşri ve Problemleri Üzerine Düşünceler”, I. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni, 8-10 Ekim 2003 Bildiriler, (Haz: Yard. Doç. Dr. Ahmet Günşen), Kırşehir, s. 331-345.
- KILIÇ, Atabey. (2012), “Mecmûa Tasnifine Dâir”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları, VII: Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkamarı*, (Hazırlayan Hatice Aynur ve vd.): Turkuaz Yayınları, s. 75-96, İstanbul.

- KILIÇ, Atabey. (2012), “Nâbî'nin Münşe'âtı Üzerine”, *Şâir Nâbî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, s. 175-200, Ankara.
- KILIÇ, Atabey. (2018), “Mecmû'a Tasnifine Katkı: Şehir Mecmû'aları veya Tezkire Benzeri Mecmû'alar ve Bu Kalemde Olmak Üzere Kayserili Başkâtib-Zâde Râgıb Güven Bey Mecmû'aları”, *Klâsik Türk Edebiyatı Yazıları*, İKSAD Yayınevi, Ankara, s. 5-41.
- KUT, Günay. (1986), “Mecmualar”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yayınları., C. VI. s. 170, İstanbul.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat. (1998), *Tarih Araştırmalarında Usûl*, Kubbealtı Neşriyatı, 6. Baskı, İstanbul.
- LEVEND, Agâh Sırrı. (1998), *Türk Edebiyatı Târîhi*, TTK Yayınları, Ankara.
- MÜNŞE'ÂT MECMÛ'ASI, İBB Atatürk Kitaplığı - T 816 T816 1.
- ÖZTÜRK, Said (e-makale), “Kassam”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (TDVİA) <https://islamansiklopedisi.org.tr/kassam> (Erişim Tarihi: 26.01.2019)
- SANCAKTAR, Caner. (2011), “Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti Ve Siyasal Mirası”, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 2, s. 27-47.
- SEZEN, Tahir. (2006), *Osmanlı Yer Adları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- ŞAHİN, Oğuzhan. (2005), *Mecmû'a-i Münşe'at*, TDK Ktb. A.363/1: *İnceleme-Metin- Tıpkıbasım*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Dan: Prof. Dr. Atabey Kılıç) Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- UZUN, Mustafa. (2003), “*Mecmû'a*”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (TDVİA), C. 28, s. 265-268.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (2003), *Osmanlı Tarihi*, C. 1-4, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÜNLÜ, Dilek. (2017), *Münşe'ât Mecmû'ası (İBB Atatürk Kitaplığı-T 816 T 816 1) (İnceleme-Metin-Sözlük Tıpkıbasım)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Dan: Prof. Dr. Atabey Kılıç), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- ÜNLÜ, Dilek. (2018), “18. Yüzyılda Osmanlı Balkan Şehirlerindeki Resmî Yazışmaları İhtivâ Eden Bir Münşe'ât Mecmû'ası Üzerine Notlar”, *USBİK, Bildiriler Kitabı*, s. 279-298, Kayseri.
- ÜNLÜ, Mucize. (2009), “Uluslararası Diplomasi ve Ulahlar”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C.7, S.7, s. 9-26.